

MARTA PISAREK¹, JADWIGA LECHOWSKA², ZBIGNIEW W. CZERNIAKOWSKI¹, JADWIGA TOPCZEWSKA², URSZULA KĘDZIERSKA³

¹Katedra Agroekologii, Wydział Biologiczno-Rolniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: mpisarek@ur.edu.pl

²Katedra Produkcji Zwierzęcej i Oceny Produktów Drobiarskich, Wydział Biologiczno-Rolniczy, Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: libra04@interia.pl

³Studenckie Koło Naukowe Rolników „Włościanin”, email: ukedzierska@interia.pl

DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA A POSTAWY WOBEC ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO ROLNIKÓW Z UZDROWISKOWEJ GMINY IWONICZ ZDRÓJ

Celem badań była ocena działalności gospodarczej rolników prowadzących produkcję rolną na terenie gminy Iwonicz Zdrój w kontekście zrównoważonego rozwoju. Wszyscy ankietowani rolnicy wiedzą o uzdrowiskowym charakterze gminy, nie mniej jednak nikt z badanych nie wiedział o ograniczeniach formalno-prawnych wynikających z specyficznego charakteru gminy. Wiek rolników nie wpływał na sposób gospodarowania oraz poziom ich zainteresowania tematyką ekologiczną. Rolnicy ograniczali się do przestrzegania zasad Kodeksu Dobrej Praktyki, natomiast nie byli zainteresowani działaniami ekologicznymi wymagającymi od nich poniesienia nakładów finansowych.

Słowa kluczowe: produkcja rolna, obszary cenne przyrodniczo, świadomość ekologiczna

I. WSTĘP

Rolnictwo może wpływać pozytywnie na stan komponentów środowiska przyrodniczego, ale też może być przyczyną jego zanieczyszczeń i degradacji. Liczne zagrożenia ekologiczne na terenach użytkowanych rolniczo są wynikiem nadmiernej intensyfikacji produkcji rolnej, której celem głównym jest uzyskanie jak największych plonów, kosztem eksploatacji środowiska naturalnego [Kazimierczak i in. 2010]. Przestrzeganie przez rolników Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej zapobiega powstawaniu tego typu zagrożeń. Szczególną dbałość o środowisko naturalne powinni cechować się rolnicy gospodarujący w terenach górskich, cennych przyrodniczo lub na obszarze gmin uzdrowiskowych [Bański 2001].

Celem badań była ocena działalności gospodarczej rolników prowadzących produkcję rolną na terenie uzdrowiskowej gminy Iwonicz Zdrój w kontekście zrównoważonego rozwoju.

II. TEREN BADAŃ

Gmina Iwonicz Zdrój jest gminą miejsko-wiejską położoną w powiecie krośnieńskim województwa podkarpackiego, obejmującą obszar 4 550 ha. Gminę zamieszkuje 10 982 mieszkańców, a gęstość zaludnienia wynosi 241 os./km². Ponad 63% mieszkańców gminy jest w wieku produkcyjnym.

Podstawową jednostką strukturalną gminy jest miasto Iwonicz Zdrój. Jest ono ośrodkiem gminnym oraz największym uzdrowiskiem w południowo-wschodniej Polsce. Obszar wiejski gminy stanowią trzy sołectwa: Iwonicz, Lubatówka i Lubatowa [Urząd Statystyczny 2014].

Gmina położona jest w granicach Obszaru Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego, który stanowi naturalną osłonę dla rezerwatów przyrody i Jaśliskiego Parku Krajobrazowego. Na terenie gminy wskazano trzy tereny objęte ochroną, jako specjalne obszary siedlisk sieci Natura 2000: „Rymanów” (PLH180016), „Ostoja Jaśliska” (PLH180003), „Beskid Niski” (PLB180002) oraz osiem obiektów zakwalifikowanych jako pomniki przyrody.

Gmina Iwonicz Zdrój posiada charakter rolny. Na jej terenie zlokalizowanych jest około 1300 gospodarstw, o średniej wielkości 6,71 ha. Użytki rolne stanowią około 70% powierzchni gminy, w tym $\frac{3}{4}$ zajmują grunty orne. Największy zasób gruntów ornych posiada sołectwo Lubatowa. W regionie przewagę stanowią gospodarstwa rolne bez zwierząt gospodarskich. Przeważnie uprawia się pszenicę ozimą, owies i rzepak. Wiele gospodarstw zajmuje się produkcją polową warzyw gruntowych. Na terenie gminy brak jest gospodarstw specjalistycznych, zajmujących się ogrodnictwem, sadownictwem, zielarstwem oraz chowem zwierząt. Wśród użytkowanych zwierząt gospodarskich dominuje bydło mleczne. Często agroturystyka jest dodatkową formą zarobkową ludności rolniczej [Matyka 2013].

III. MATERIAŁ I METODY

Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety skierowany do osób prowadzących działalność rolniczą na terenie gminy Iwonicz Zdrój. W ankiecie uwzględniono pytania dotyczące sposobu gospodarowania ze szczególnym uwzględnieniem ograniczeń wynikających z położenia gminy.

Były to badania pilotażowe wykonane w 2016 roku, obejmujące 50 gospodarstw, których wyniki wykorzystano, jako potwierdzenie istniejących poglądów lub też wskazanie nowych obszarów, które wymagają szerszej analizy. Średni wiek respondentów wynosił 39 lat, w tym połowa uczestników badań nie ukończyła 40 roku życia. Jest to wiek wynikający z kryteriów określonych w programie Młody Rolnik dla beneficjentów ubiegających się o uzyskanie wsparcia w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Kierunkowe wykształcenie rolnicze miało 52% badanych, a 64% rolników utrzymywała się z dwóch źródeł dochodów: gospodarstwa rolnego i umowy o pracę, bądź własnej działalności gospodarczej. Do analizy i prezentacji otrzymanych wyników wykorzystano głównie metody opisowe.

IV. WYNIKI

Z przeprowadzonych badań wynika, że wszyscy ankietowani rolnicy wiedzą o uzdrowiskowym charakterze gminy, w której prowadzą swoją działalność gospodarczą

i rolniczą. Rolnicy są również świadomi, że gmina leży w strefach objętych ochroną przyrody i naturalnych surowców mineralnych. Nie mniej jednak nikt z badanych nie wiedział o ograniczeniach formalno-prawnych wynikających z specyficznego charakteru gminy. Może to wynikać z faktu, iż ankietowani rolnicy są przekonani, iż ich sposób gospodarowania jest nieinwazyjny na środowisko przyrodnicze. W rzeczywistości stosowali uproszczony płodozmian zbożowo-przemysłowy, w skład którego wchodziły rośliny przystosowane do zbioru kombajnem (pszenica ozima, owies, rzepak jary i ozimy), stosowali nawożenie mineralne i chemiczną ochronę roślin.

Ilość stosowanych chemicznych środków produkcji była niewielka zarówno asortymentowo jak i tonażowo. Należy podkreślić, że wszystkie użyte chemiczne środki produkcji były dopuszczone do użytkowania na obszarach newralgicznych i zastosowane w odpowiednich dawkach i terminach. Nie mniej jednak wskazane byłoby, na terenach uzdrowiskowych i ważnych przyrodniczo oczekiwać od właścicieli gospodarstw rolnych aktywnego zaangażowania w zrównoważoną, a nawet ekologiczną produkcję rolną.

Rolnictwo zrównoważone wymaga opracowywania corocznego planu nawozowego na podstawie analizy gleby i dostosowanie poziomu nawożenia do potrzeb pokarmowych roślin z uwzględnieniem zasobności gleby w składniki pokarmowe [Czyżyk 2011]. Ankietowani rolnicy nie deklarowali posiadania takich opracowań, a badania gleby pod względem jej zasobności w składniki pokarmowe wykonywali nieregularnie. Ponadto nawożenie roślin opierali na nawozach mineralnych. Brak kontrolowanej gospodarki nawozowej może doprowadzić do obniżenia zawartości materii organicznej w glebie, a tym samym do erozji oraz zmniejszenia pojemności sorpcyjnej oraz do zakwaszenia gleb, zahamowania rozwoju pożytecznych mikroorganizmów i tym samym do pogorszenia środowiska wzrostu i rozwoju roślin [Piwowar 2013].

Pola uprawne usytuowane w pofałdowanym terenie narażone są na erozję wodną. Blisko 70 % uczestników ankiety odpowiedziało, iż nie stosowało żadnych zabiegów przeciwozyjnych, pozostali wysiewali poplony na wiosenne przyoranie. Niskie zainteresowanie tego typu zabiegami pro środowiskowymi jest charakterystyczne nie tylko dla rolników gospodarujących na obszarze gminy Iwonicz Zdrój. Wiśniewski [2014] uważa, że w Polsce istnieje potrzeba stworzenia skutecznego modelu zarządzania przeciwozyjną ochroną gleb. Według autora istotnym elementem zarządzania w tej kwestii powinny być powiatowe programy ochrony środowiska. Warto nadmienić, że stosując zabiegi przeciwozyjne rolnicy mogą ubiegać się o dofinansowanie, co ma zachęcić do wspierania i podejmowania coraz to większych przedsięwzięć oraz działań na rzecz ochrony środowiska.

Z przeprowadzonych badań własnych wynika duża dbałość ankietowanych rolników o ład na terenie ich gospodarstw. Deklarują, że dysponują wydzielonymi miejscami do przechowywania chemicznych środków produkcji i nawozów organicznych, sporządzania roztworów roboczych pestycydów, mycia opryskiwaczy. Były to proste rozwiązania, ale pozwalające zabezpieczyć przenikanie niebezpiecznych substancji do środowiska.

Prawie we wszystkich gospodarstwach odpady komunalne są segregowane, a odpady niebezpieczne utylizowane w miejscach przeznaczonych specjalnie do tego celu. Ponad połowa ankietowanych opakowania po chemicznych środkach ochrony roślin oddaje do sklepu z takimi artykułami, pozostali tego typu opakowania traktują jako komunalne.

Wśród badanych zauważono problem odnośnie utylizacji zwierząt gospodarskich, bowiem kilkoro ankietowanych przyznaje, że zakupuje padłe zwierzęta na terenie gospodarstwa (pojedyncze sztuki padłych młodych kurcząt). Postępowanie takie jest zabronione, jednak ze względu na niewielką skalę zjawiska można by ten fakt pominąć.

Rolnicy deklarują umiarkowane zainteresowanie tematyką ochrony środowiska i przyjmują postawę obserwatora. Chętnie korzystają z różnych form podnoszenia wiedzy dotyczącej produkcji rolniczej i ekologicznej, ale uczestniczą tylko w kursach i szkoleniach oferowanych, jako bezpłatne. Ponadto niewielu rolników w swoim gospodarstwie zastosowało niekonwencjonalne rozwiązania przyjazne środowisku, a wśród przedstawionych im działań pro środowiskowych, zadeklarowali tylko dofinansowanie „z własnej kieszeni” przedsięwzięć związanych z likwidacją azbestowych pokryć dachowych.

V. DYSKUSJA

Problem świadomości ekologicznej jest aspektem poruszonym przez wielu autorów w publikacjach naukowych [Buchcic 2008, Wandzel i Wróbel 2009]. Perepeczko [2012] w swoich badaniach twierdzi, że postawa proekologiczna jest najczęściej cechą osób mieszkających w gminach „naturowych”. Z kolei Kałuża [2009] uważa, że świadomość ekologiczna rolników jest zróżnicowanym i niespójnym problemem. Z jednej strony rolnicy wykazują dużą świadomością ekologiczną, nawet jeśli tylko deklarowaną, a z drugiej strony nie posiadają wiedzy na temat zależności środowiska z rolnictwem. Ponadto pojawiają się rolnicy, zwłaszcza prowadzący działalność rolniczą na obszarach chronionych, którzy podejmują próby gospodarowania zgodnego ze środowiskiem, tylko dlatego, że z tego tytułu można uzyskać dotacje. Podobnie ocenia stan wiedzy rolników na temat założeń zrównoważonej produkcji rolnej w swoich badaniach Mroczek i wsp. [2013]. Przeprowadzone przez autorów badania ankietowe wykazały, że większość badanych rolników (98%) zadeklarowało udział w działaniach rolnośrodowiskowych ze względów ekonomicznych. Tymczasem w zakresie swojej wiedzy i postrzegania problematyki środowiskowej niewiele różnią się od rolników, którzy nie realizują programu rolnośrodowiskowego. Analogiczne badania przeprowadziła McCann i wsp. [1997] w USA. Rolnicy, których badała przejawiali troskę o środowisko i wykazywali świadomość ekologiczną, aczkolwiek obawiali się ryzyka ekonomicznego związanego z prowadzeniem ekologicznego sposobu gospodarowania.

Z większości uzyskanych wyników badań własnych według kryterium wieku ankietowanych rolników wynika, że rolnicy starsi (powyżej 40 roku życia) i młodsi nie różnili się odpowiedziami na pytania dotyczące gospodarowania na terenach chronionych, świadomości prośrodowiskowej oraz zainteresowaniem tematyką ekologiczną. Wartość prawdopodobieństwa z testu chi-kwadrat w analizowanych pytaniach była większa od 0,05. Rolnicy różnili się tylko w kwestii różnych form podnoszenia wiedzy dotyczącej produkcji rolniczej i ekologicznej oraz rodzajem programów unijnych, w których uczestniczyli. Młodzi rolnicy częściej sięgali po środki masowego przekazu, jako źródła wiedzy i uczestniczyli w programach im dedykowanych (Program Młody Rolnik).

VI. WNIOSKI

1. Rolnicy gminy Iwonicz Zdrój przestrzegają większość założeń Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej, bowiem są świadomi uzdrowiskowo-ochronnego charakteru gminy.
2. Wiek rolników nie wpływa na sposób gospodarowania oraz poziom ich zainteresowania tematyką ekologiczną.
3. Wśród rolników gospodarujących na terenie gminy Iwonicz Zdrój powinno się przeprowadzać cykliczne działania promujące postawę ekologiczną, również przy użyciu nowoczesnych form przekazu informacji.

BIBLIOGRAFIA

1. Bański J. 2001. Stan i perspektywy rolnictwa na obszarach problemowych w Polsce. Dokumentacja geograficzna. 22. PAN IG i PZ. Warszawa.
2. Buchcic E. 2008. Edukacja możliwością kształtowania świadomości ekologicznej. Środowisko i Rozwój. 17(1). 132-138.
3. Czyżyk F. 2011. Ocena zużycia nawozów mineralnych w gospodarstwach rolnych w aspekcie ochrony środowiska. Problemy Inżynierii Rolniczej. 3. 69-76.
4. Kałuża H. 2009. Świadomość ekologiczna rolników a zrównoważony rozwój rolnictwa. Journal of Agrobusiness and Rural Development. 3(13). 63-71.
5. Kazimierczak R., Skąpska W., Rembialkowska E. 2010. Ocena świadomości ekologicznej oraz postaw prośrodowiskowych wśród rolników ekologicznych i konwencjonalnych w powiecie grajewskim. Journal of Research and Applications in Agricultural Engineering. 55(3). 171-178.
6. Matyka M. (red.). 2013. Rolnictwo na obszarach specyficznych. Powszechny Spis Rolny 2010. Warszawa.
7. McCann E., Sullivan S., Erickson D., De Young R. 1997. Environmental Awareness, Economic Orientation, and Farming Practices: A Comparison of Organic and Conventional Farmers. Environmental Management. 21(5). 747-758.
8. Mroczek J.R., Kostecka J., Korczyńska M. 2013. Ocena roli programu rolnośrodowiskowego w postrzeganiu przez rolników wybranych aspektów problematyki środowiskowej. Inżynieria Ekologiczna. 34. 189-197.
9. Perepeczko B. 2012. Postawy proekologiczne mieszkańców wsi i ich uwarunkowania. Zeszyty Naukowe SGGW. Ekonomia i organizacja gospodarki żywnościowej. 95. 5-22.
10. Piwowar A. 2013. Zarys problematyki nawożenia w zrównoważonym rozwoju rolnictwa w Polsce. Ekonomia i środowisko. 1(44). 143-155.
11. Urząd Statystyczny w Rzeszowie. 2014. Statystyczne Vademecum Samorządowca. Gmina miejsko-wiejska. Iwonicz Zdrój.
12. Wandzel A., Wróbel M. 2009. Znaczenie świadomości ekologicznej w dobie zmian klimatycznych. Think - studenckie naukowe czasopismo internetowe. [dok. elektr.: www.think.wsiz.rzeszow.pl, ISSN 2082-1107. 1(1). 51-62. data wejścia 1.12.2017].
13. Wiśniewski P. 2014. Powiatowe programy ochrony środowiska w kontekście zarządzania przeciwerozyjną ochroną gleb na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego. Woda-Środowisko-Obszary Wiejskie. 14. 2(46). 141-153.

ECONOMIC ACTIVITY AND ATTITUDES OF THE FARMERS TO THE NATURAL ENVIRONMENT FROM THE COMMUNITY IWONICZ ZDRÓJ

Summary

The aim of the research was to assess the economic activity of farmers conducting agricultural production in the area of the Iwonicz Zdrój commune in the context of sustainable development. All of the surveyed farmers know about the spa character of the commune, but none of the respondents knew about the formal and legal limitations resulting from the specific character of the commune. The age of farmers did not affect the way of farming and the level of their interest in ecological issues. Farmers limited themselves to observing the principles of the Code of Good Practice, while they were not interested in ecological activities that required them to incur financial expenses.

Key words: agricultural production, valuable natural areas, ecological awareness